

Zaļš, tīrs un gatavs konverģēt? Konverģences analīze par dzīves vides kvalitāti Eiropas Savienībā

Ievads

Pieaugošā vajadzība pēc rīcības vides jomā ir palielinājusi Eiropas mēroga mērķu un politikas virzienu skaitu. Tie ietekmē Eiropas pilsoņu profesionālo un privāto dzīvi. Šajā ziņojumā ir aplūkota ES 27 dalībvalstu veikspēja vides jomā un aplūktas jomas, kurās ir vislielākās atšķirības starp dalībvalstīm. Atšķirības rodas tāpēc, ka dalībvalstīm ir atšķirīgi vides profili, kas nozīmē, ka ekoloģizācijas procesi visās dalībvalstīs un pēc rādītājiem nav noritējuši vienādā tempā.

Zaļā pārkārtošanās ietver ne tikai ārēji pievilcīgu rādītāju uzlabošanu, kas rada ziņu virsrakstus, piemēram, siltumnīcefekta gāzu emisijas un atjaunīgās enerģijas izmantošanu. Tāpēc šajā ziņojumā ir padziļināti aplūktas vides problēmas, kas visvairāk ietekmē iedzīvotāju ikdienas dzīvi. Piemēram, tajā aplūkota pilsētu un dzīvojamo rajonu dzīves apstākļu uzlabošana, enerģētiskā nabadzība un nepiemēroti mājokļi.

Šis darbs tika izstrādāts kā rezultāts sadarbībai starp Eurofound un Eiropas Vides aģentūru. Saskaņā ar mūsu rīcībā esošo informāciju šis ir viens no pirmajiem ziņojumiem, kuros analizēta vides konverģence Eiropā. Vēl viens ziņojums, kas tapis šajā sadarbībā, *Pāreja uz klimatneitrālu ekonomiku: Sociālekonomiskās ietekmes izpēte* tika publicēts 2023. gada jūnijā.

Politikas konteksts

ES ir izvirzījusi sev ambiciozu mērķi – tai līdz 2050. gadam jākļūst par oglekļneitrālu. Lai to panāktu, tās mērķis ir samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas, palielināt atjaunīgās enerģijas izmantošanu un uzlabot reciklēšanu. Zaļā pārkārtošanās uzlabotu Eiropas iedzīvotāju dzīves kvalitāti, novēršot dažāda veida piesārņojumu, piemēram, gaisa, trokšņa, ūdens, atkritumu un augsnes piesārņojumu. Tā rezultātā tiktu uzlabots arī enerģijas tirgu regulējums, nodrošinot visiem piekļuvi tīrai enerģijai.

Šos mērķus var sasniegt tikai ar mērķtiecīgu politisko iniciatīvu atbalstu. Eiropas zaļais kurss ir devis signālu pārejai uz oglekļneitrālu ES ar mūsdienīgu, resursefektīvu

un konkurētspējīgu ekonomiku. Tajā ir izklāstīti veiksmīgas pārejas principi un izteikts aicinājums dalībvalstīm rīkoties ātri, jo nākamie 10 gadi būs izšķiroši, lai saglabātu pašreizējo nestabilo dabas resursu stāvokli Eiropā.

Būtiskākie konstatējumi

- Atšķirības starp dalībvalstīm pēdējo divu desmitgažu gadu laikā ir samazinājušās, un veikspēja daudzos vides rādītājos ir uzlabojies. Tas ļauj secināt, ka ES līmeņa vides mērķi un politika veicina labāku veikspēju valsts līmenī. Ziņojumā ir arī ierosināts, ka sadarbība starp dalībvalstīm, piemēram, saistībā ar tīras elektroenerģijas eksportu, veicina ES līmeņa mērķu sasniegšanu.
- Progresā temps virzībā uz kvantitatīvu ES mēroga mērķu sasniegšanu dažādās dalībvalstīs ir bijis atšķirīgs. Turklāt enerģētikas krīze, pārtikas apgādes problēmas un ekonomiskie satricinājumi, ko izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā, ir apgrūtinājuši apņemšanos īstenot zaļo pārkārtošanos.
- Ģeogrāfiskās tendences ir acīmredzami atsaucas uz vairāku rādītāju veikspēju. Ziemeļu un dažas rietumu dalībvalstis (piemēram, Zviedrija) parasti ir vadošās pēc rādītājiem, kas saistīti ar energoefektivitāti un zaļās enerģijas sistēmām, savukārt daudzas Austrumeiropas valstis un Malta parasti atpaliek. Pozitīvi ir tas, ka dalībvalstis ar sākotnēji sliktu veikspēju ir panākušas labākus rezultātus attiecībā uz lielāko daļu rādītāju. Neviena dalībvalsts nav izcila visos rādītājos, kas norāda uz klimata, transporta un enerģētikas politikas nevienādīgumu.
- Rezultāti ir uzlabojušies visos analizētajos galvenajos (makrolīmeņa) rādītājos, kas liecina par politikas mērķu nozīmīgumu. Ir samazinājušās atšķirības attiecībā uz siltumnīcefekta gāzu emisijām un cieta daļiņu (PM_{2,5}) gaisa piesārņojuma dēļ zaudēto dzīves gadu skaitu. Atšķirību mazināšanu attiecībā uz atjaunīgo enerģiju un aprītinātu materiālu izmantošanu kavēja Zviedrijas un Nīderlandes izcilā veikspēja. Tās ir uzrādījušas tik labu veikspēju, ka ir apsteigušas citas valstis, tādējādi palielinot atšķirības.

- Uzlabotā veikspēja attiecībā uz mājokļu līmeņa (mezolīmeņa) rādītājiem liecina, ka vietējās apdzīvotās vietas ir kļuvušas dzīvotspējīgākas, bet joprojām pastāv nevienlīdzība, pamatojoties uz ienākumiem. Dalībvalstu veikspēja ir uzlabojusies, ir samazinājušās atšķirības iedzīvotāju uztverē par piesārņojumu un ogļu putekļiem viņu vidē, un ir palielinājušies sadzīves atkritumu reciklēšanas rādītāji. Turklāt trokšņa piesārņojums kopumā ir samazinājies, bet atšķirības starp valstīm ir palikušas nemainīgas vai pat palielinājušās. Tas jo īpaši attiecas uz tām iedzīvotāju grupām, kuras pakļautas nabadzības riskam.
- Mājsaimniecību līmeņa (mikrolīmeņa) rādītāji, ar kuriem mēra enerģētisko nabadzību un mājokļu kvalitāti, ir cieši saistīti ar sociālekonomiskajiem mainīgajiem lielumiem. Rezultātā 2008.–2013. gada ekonomikas lejupslīdei bija būtiska negatīva ietekme uz šiem rādītājiem, bet turpmākā atveseļošanās liecina, ka dažas ekonomikas ir pietiekami noturīgas. Tomēr dažos gadījumos pastāv liela nevienlīdzība starp tiem, kuriem ir, un tiem, kuriem nav.
- Ienākumu un izglītības līmeņa uzlabojumi ir saistīti ar uzlabotiem vides rādītājiem. Nabadzības samazināšana korelē ar enerģētiskās nabadzības samazināšanu un vides apdraudējumu, piemēram, gaisa un trokšņa piesārņojuma, ietekmes samazināšanu.
- Saskaņā ar renovācijas viņu stratēģiju, izmantojot pilsētvides plānojumu, ir jānodrošina iedzīvotāju grupām ar zemiem ienākumiem atbilstoši un pieejami mājokļi teritorijās, kas ir brīvas no vides apdraudējumiem, jo īpaši blīvi apdzīvotās teritorijās. Finansiālā atbalsta pasākumi, tādi kā subsīdijas, varētu mudināt iedzīvotājus uzlabot mājokļus, un tiem vajadzētu būt labāk orientētiem uz neaizsargātiem patērētājiem. Ir jāveicina arī valstu intervences pasākumi sociālo mājokļu uzlabošanai. Šie pasākumi samazinātu enerģētiskās nabadzības draudus.
- Visaptverošākas un pieejamākas sabiedriskā transporta sistēmas varētu palielināt mobilitāti un samazināt emisijas. Nulles piesārņojuma rīcības plāns ietver pasākumus transporta emisiju samazināšanai, savukārt ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģijas mērķis ir uzlabot sabiedriskā transporta sistēmas. Cilvēkiem, kuri dzīvo lauku apvidos, vecāka gadagājuma iedzīvotājiem un cilvēkiem ar veselības problēmām, visvairāk ir vajadzīga savienojamība, un transporta politikas nostādnes ir jāizstrādā, domājot par viņiem.
- Vietējās un valsts iestādes, kas īsteno ekoloģizāciju, varētu sekot iedibinātajai praksei, ko ierosinājušas dalībvalstis vai ES. Ir nepieciešami gan augsta līmeņa risinājumi, gan arī ikdienas risinājumi. Piemēram, Slovēnija saskaņoja savu atkritumu apsaimniekošanas politiku ar ES direktīvām un piedzīvoja straujus uzlabojumus.
- ES un tās dalībvalstīm ir cieši jāsadarbjas, lai uzlabotu ES veikspēju vides jomā. ES un dalībvalstu valdību skaidrai saziņai ir jāpalīdz sabiedrībai pārņemt ilgtspējīgākus uzvedības veidus. Sadarbība starp dalībvalstīm varētu veicināt aprites ekonomiku. Ir jāatjaunina noteikumi par atkritumu pārrobežu reciklēšanu, lai pārvadātie materiāli netiktu aplikti ar apgrūtināšiem nodokļiem. Piemēram, nolietoto vēja turbīnu reciklēšana izmaksā daudz dārgāk, ja transportēšanas laikā tās tiek apliktas ar nodokli kā vēja turbīnas, nevis atkritumi. Tomēr ir jāpiemēro stingrāka kontrole atkritumu apglabāšanai starp valstīm, lai novērstu bīstamo atkritumu nokļūšanu valstīs ar vājiem vides aizsardzības tiesību aktiem.

Politikas norādes

- Attiecībā uz daudziem rādītājiem ES ir jāturpina iesāktais ceļš, ievērojot tās izvirzītos ekoloģizācijas mērķus. Pēdējos gados ES ir panākusi progresu galvenajos rādītājos, piemēram, samazinot siltumnīcefekta gāzu emisijas un palielinot atjaunīgās enerģijas izmantošanu.
- ES ir jādažādo tās enerģētiskā un materiālā atkarība un jāpalielina tās autonomija, izmantojot pasākumus, kas veicina atjaunīgās enerģijas izmantošanu un aprites ekonomiku. Šādi pasākumi palielinātu enerģētisko noturību un mazinātu nākotnes enerģētikas un materiālo krīžu ietekmi, kā arī jo īpaši aizsargātu iedzīvotājus ar zemiem ienākumiem.
- Mājokļu un mājsaimniecību līmeņa vides mērķiem var būt vajadzīgi stingrāki vai savlaicīgāki politikas pasākumi nekā tie, kas pašlaik ir ieviesti. Intervences pasākumi ir jāorientē uz trim jomām, kurās konstatētas atšķirības: mājokļiem, enerģētisko nabadzību un sabiedrisko transportu.

Papildu informācija

Ziņojums *Zaļš, tīrs un gatavs konverģēt? Vides dzīves kvalitātes ES konverģences analīze* ir pieejams tīmekļa vietnē <https://eurofound.link/ef23022>

Pētniecības vadītājs: *Massimiliano Mascherini*

information@eurofound.europa.eu